

SYMBOLINEN VALTA JA RYHMÄNMUODOSTUS

AJATUKSIA PIERRE BOURDIEUN UUDESTA TAVASTA KEHYSTÄÄ YHTEISKUNTALUOKKA

L o i c W a c q u a n t

Käännös Erkki Vainikkala

ABSTRAKTI

Pierre Bourdieun tapa muotoilla uudelleen kysymys luokasta tuo näkyviin hänen sosiologiansa keskeiset piirteet ja samalla sen, kuinka hän korjaa, laajentaa ja sulauttaa klassisia käsityksiä sovittaessaan niitä oman ajattelutapansa kehykseen. Bourdieun tutkimusote on relationaalinen, agonistinen ja synteettinen. Se kohdistaa päähuomion käytännön saavutukseksi ymmärretyn ryhmänmuodostuksen symboliseen ulottuvuuteen, liittää teorian ja empiirisen tutkimuksen erottamattomasti toisiinsa ja ottaa käyttöön moniulotteisen korrespondenssianalyysin tilastollisena tekniikkana, jonka avulla on mahdollista saada ote monimuotoisten pääomien konstellatioista. Bourdieu muotoilee uudelleen ylivallan ongelman *esittämällä kysymyksen kollektiivien ontologisesta asemasta* ja muokkaamalla työkaluja ryhmänmuodostuksen politiikan valaisemiseen – politiikan, jonka sosiosymbolisessa alke-miassa mentaaliset rakennelmat muuttuvat historiallisiksi todellisuudeksi, kun havainnon skeemoja juurrutetaan ja käytetään sosiaalisten rajojen vetämiseksi, voimaan saattamiseksi tai haastamiseksi. Tämä artikkeli jäljittää sitä impulssia, joka on saanut aikaan Bourdieun käsitteelliset siirtymät luokkarakenteesta sosiaaliseen tilaan, luokkatietoisuudesta habitukseen, ideologiasta symboliseen väkivaltaan ja hallitsevasta luokasta vallan kenttään. Se viittaa myös viimeaikaisiin tutkimuksiin, jotka ovat koetelleet, testanneet ja hioneet hänen mallinsa ydinperiaatteita, sekä esittää Bourdieun yhteiskuntaluokkaa koskevien julkaisujen bibliografian. Artikkelin dokumentoi kaksivaiheista empiiristä ja analyttistä siirtymää kohti *kategorioiden realistumisen sosiologiaa*, joka tuo valokeilaan symbolisten rakenteiden konstituoivan voiman.

Avainsanat: Pierre Bourdieu, luokka, luokittelu, relationaalinen ajattelu, symbolinen valta, kamppailu, sosiaalinen alkemia, ryhmänmuodostus.

Pierre Bourdieun tapa kehystää uudelleen kysymys luokasta tuo näkyviin koko hänen sosiologiansa keskeiset piirteet, joten hänen tähän liittyvien tärkeimpien kirjoitustensa tarkka lukeminen tarjoaa oikotien hänen tieteellisen projektinsa ytimeen.¹ Näin saadaan ote niistä olennaisista käsitteellisistä siirtymistä, joiden kautta tämä ranskalainen

sosiologi pyrki esittämään uudella tavalla ja myös ratkaisemaan yhden yhteiskuntahistorian ja -teorian visaisimmista kysymyksistä; samalla hän muokkasi työkaluja koko ryhmänmuodostuksen politiikan valaisemiseen. Ryhmänmuodostuksen laajempi kysymys koski sitä *sosiosymbolista alkemiaa*, jonka vaikutuksesta yksilöiden mielessä abstraktisti

olemassa oleva mentaalinen rakennelma tulee heille eksistentiaalisesti todeksi, saa historiallista painovoimaa heistä riippumatta ja heihin nähden ja muuttuu konkreettiseksi sosiaalisiksi todellisuudeksi. Kohdistan tässä huomion kuuteen toisiinsa liittyvään piirteeseen, jotka kuvaavat Bourdieun tapaa ajatella yhteiskuntaluokan käsite uudelleen. Ne korjaavat, laajentavat ja sulauttavat yhteen klassisia lähestymistapoja niin, että niistä muodostuu Bourdieulle ominainen uusi käsitteellinen kehys.

1.

Bourdieuun tavassa lähestyä luokkakäsitettä konkretisoituu hänen itsepintaisen *relationalinen* käsitteensä sosiaalisesta elämästä. *La Distinction*-teoksen kirjoittajalle, kuten myös Marxille ja Durkheimille, yhteiskunnallinen todellisuus ja siten myös heterogeenisuus ja eriarvoisuus muodostuvat tietynlaisten yhteiskunnallisten suhteiden vaikutuksesta. Yhteiskunta-analyysin varsinainen kohde eivät ole jokapäiväistä horisonttiamme kansoittavat yksilöt tai ryhmät vaan materiaalistien ja symbolisten siteiden verkot. Näillä suhteilla on kaksi päämuotoa: ensinnäkin ne ovat esi-ineistyneet objektivoituneiden asemien sarjoiksi, joihin ihmiset asettuvat (instituutioiksi tai ”kentiksi”) ja jotka rajoittavat ulkoisesti havaitsemista ja toimintaa, ja toiseksi ne ovat sijoittuneet ruumiillisesti yksilöihin havaitsemisen ja arvostusten mentaalisisina skeemoina (joiden kerrostumat muodostavat ”habituksen”), joiden kautta koemme sisäisesti ja rakennamme aktiivisesti elämismailman.² Niiden tavoittamiseksi on kyettävä ylittämään kahden antiteettisen ja yhtä tyypistävän asenteen turmiollinen vastakohtaisuus, sekä objektivismi että subjektivismi. Se on mahdollista, kun omaksutaan johdonmukainen metodologinen relationalismi, jonka avulla voi saada otteen historian sosiaalisten ja kognitiivisten rakenteiden juonikkaasta dialektiikasta, siitä valmiuksien, suuntautumien ja omaksuttujen asemien tempoilusta, josta käytännöt saavat alkunsa.

Tämä relationalismi erottaa Bourdieun niistä *asteittaisuuteen* perustuvista (*gradational*) käsi-

tyksistä, jotka 1960- ja 1970-luvuilla hallitsivat sosiaalisen kerrostuneisuuden tutkimusta, oli se sitten *subjektivistista*, kuten W. Lloyd Warnerin ajatukset jatkuvuutta luovasta statusperustaisuudesta tai ”yhteisötutkimuksen” (*community studies*) perinnettä à la *Yankee City*, tai *objektivistista*, kuten ”statuksen saavuttamista” korostavan koulukunnan ajattelussa Blausta ja Duncanista Feathermaniin ja Hauerisiin.³ Mutta koska Bourdieu kytki rakenteen ja toimijan toisiinsa alun alkaen, hänen relationaalinen kehyksensä poikkeaa selvästi myös näkyvän paluun 1970-luvulla tehneistä marxilaisista ja weberiläisistä lähestymistavoista siinä suhteessa, että edellinen käsittää toimijan vain jonkin rakenteellisen aseman haltijaksi ja jälkimmäinen katsoo rakenteen kehkeytyvän ”sulkeumaan ja haltuunottoon” tähtäävien yksilöllisten toimintalinjojen dynaamisista kytkennöistä.⁴ Kahden viime vuosikymmenen aikana kerrostuneisuuden tutkimus on alkanut ottaa myös organisaatioita ja verkostoja huomioon analyysiyksikköinä, mutta nämä virtaukset ovat tavallisesti pitäneet ensiksi mainittuja itseriittoisina lajitte- ja rankkauskoineina ja jälkimmäisiä sosiaalisen eriarvoisuuden tai koheesion itsestään toimivina generaattoreina. Tämä johtuu siitä, että näiltä virtauksilta on puuttunut Bourdieun erilaisten pääomien teorian kaltainen laajempi luokkarakenteen kartta, johon tällaiset havainnot voisi sijoittaa.⁵

2.

Toiseksi Bourdieun luokkakäsitys on voimakkaasti *agonistinen*, ja tässä suhteessa hän lähestyy Max Weberiä. Hänen ajattelunsa ytimessä on kamppailu, ei uusintaminen, ja se osoittautuu sekä sosiaalisen kiinteyden rikkoutumisen että jatkuvuuden kaikkialla vaikuttavaksi moottoriksi. Luokka syntyy ja pysyy koossa yhteiskunnallisen ryhmittymisen modaliitteettina sekä tietoisuuden ja käyttäytymisen lähteenä siinä loputtomassa kilpailussa, johon toimijat osallistuvat monenlaisilla elämänalueilla pyrkiessään osallisiksi erilaisista vallan tai ”pääoman” lajeista ja kontrolloimaan niitä. Nämä kiistat ankkuroituvat toimijoiden sijaintiin sosiaalisessa tilassa ja määrittyvät pääoman määrän, muodostumistavan ja reittien

kolmiulotteisessa koordinaatistossa, ja ne tahtuvat pääasiassa kolmella yhä tarkempaa erityisyyttä ja suurempaa merkityksellisyyttä kuvaavalla areenalla: *La Distinction*-kirjassa kartoitetut jokapäiväisen elämän tavanomaiset arvostelmat ja arkitoiimet, mukaan luettuna kulutustottumukset; kulttuurituotannon erikoistuneet kentät kuten taide, tiede, uskonto ja media (ruodittu teoksissa *Les Règles de l'art*, *Science de la science et réflexivité* sekä *Sur la television*), joilla tuotetaan ja levitetään sosiaalisen maailman arvovaltaisia representaatioita; ja julkinen sfääri, joka sijaitsee politiikan kentän ja valtion virkakoneiston leikkaukskohdassa ja jolle ”symbolisen vallan keskuspankiksi” uudelleen muotoiltuna on uskottu kategorioita koskevien riitojen tuomarointi ja identiteettien oikeaksi todistaminen.⁶ Nämä monella tasolla, ikään kuin sisäkkäisillä kehillä käytävät kamppailut määrittävät sitä, millaisista sosiaalisista ominaisuuksista pääoma muodostuu, samoin kuin niiden moninaisissa sosiaalisissa peleissä kiertävien eri pääoman lajien suhteellista arvoa, jotka yhdessä luovat tietyn yhteiskuntamuodostuman ja ennen kaikkea sen ”vaihtokurssin”, joka tietyllä hetkellä vallitsee taloudellisen ja kulttuurisen pääoman välillä.

3.

Kolmanneksi Bourdieun luokkateoria on ainutlaatuinen tavassaan korostaa ryhmänmuodostuksen ja ylivallan *symbolista ulottuvuutta* ja *symbolisia mekanismeja*. Kuten mikä tahansa kollektiivi, yhteiskuntaluokat syntyvät ja elävät tunnistamisesta ja väärin tunnistamisesta, toisin sanoen sellaisesta jatkuvasta ja vaihtelevasta havaintokategorioiden iskostamisesta, joka osallistuu yhteiskunnallisen todellisuuden luomiseen muovaamalla sen representaatioita – niin sosiaalipsykologisesti, dramaturgisesti kuin ikonologisesti.⁷ Bourdieulle, joka perustaa ajatuksensa Ernst Cassirerin filosofiseen antropologiaan, yhteiskunnallinen toimija on *animal symbolicum*, jonka asuttamaa maailmaa eletään ja rakennetaan kielen, myytin, uskonnon ja valikoitujen tietorakennelmien prisman kautta.⁸ Siten itse luokkien olemassaolo sosiaalisen elämän säiliönä ja määrittäjinä on kaikkea muuta kuin elämän mahdollisuuksien erilaiseen jakautumiseen

kirjattu paljas asiointi. Pikemminkin se on seurausta *ryhmänmuodostuksen* toiminnasta, johon sisältyy pyrkimys iskostaa luokka hallitsevaksi ”yhdistävän ja erottavan näkemyksen periaatteeksi” kaikkien kilpailevien vaihtoehtojen (kuten paikallisuuden, etnisyyden, kansallisuuden, sosiaalisen sukupuolen, iän tai uskonnon) sijasta ja niitä vastaan. Tämä johuu siitä, että

yhteiskunnalliset ryhmät ovat olemassa niin sanoakseni kahdesti, ja ne ovat sillä tavoin olemassa ennen tieteellisen havainnoinnin väliintuloa. Niiden ensimmäisen asteen objektiivisuutta määrittää niiden aineellisten ominaisuuksien jakautuminen. Niiden toisen asteen objektiivisuus määrittyy luokituksista ja representaatioista, joita toimijat tuottavat näiden erilaisissa elämäntyyloissä ilmenevien jakautumien käytännöllisenä tietämyksenä.⁹

Ryhmänmuodostuksen varsinainen poliittinen ulottuvuus ohjaa huomion kaikkiin niihin symbolisen aggregaation ja vaatimusten esittämisen välineisiin, joiden avulla rajoja vedetään ja saatetaan voimaan, kuten muokattaessa jostain väestönosasta kollektiivi, muutettaessa ”paperilla oleva luokka” todelliseksi luokaksi, joka saa kyvyn liikuttaa (oletettuja) jäseniään, antaa ääni vaatimuksille ja toimia siten luokkana historian näyttämöllä. Kehittyneissä yhteiskunnissa tämä symbolisen manipuloinnin työ on yleensä monopolisoitu representaation spesialisteille, ammattiyhdistysaktiiveille, poliitikoille, journalisteille ja älymystön edustajille, jotka kilpailevat siitä, kuka ohjaa ”nimitykseen” liittyviä toimia ja instituutioiden riitettä”. Näiden toimien ja riittien avulla sosiaalisesta jatkuvuudesta tuotetaan epäjatkuvuutta ja sosiaalisen tilan objektiivisiin jakautumiin juurtuneista kategorioista saadaan syntymään aktiivisia yksiköitä.¹⁰ Yhteiskuntatiede itsekin (ja etenkin hallinnon tutkimusyksiköissä ja yhteiskuntapolitiikan laitoksissa harjoitettava ”politologia”) on perusteellisesti kietoutunut mukaan ryhmiä muodostavaan toimintaan, kun politiikan toimijat ottavat käyttöönsä sen tutkimustekniikoita ja analyttisiä puhetapoja luodakseen valheellisen järkipäisiä mielikuvia hallinnostaan.¹¹

4.

Tästä seuraa edelleen, että Bourdieun tapa lähestyä yhteiskuntaluokan käsitettä on aidosti synteettinen sanan kahdessa mielessä. Ensinnäkin se solmii yhteen teoreettisia traditioita, joiden yleensä ajatellaan olevan vastakohtaisia ellei peräti yhteensopimattomia: Marxin tavoin se pitää kiinni siitä, että luokka perustuu materiaaliisiin voimasuhteisiin, mutta sitoo tämän Durkheimin kollektiivisia representaatioita koskeviin opetuksiin sekä Weberin korostamaan kulttuuristen muotojen autonomiaan ja sosiaalisten erottelujen havaitsemisesta syntyvän statuksen vaikutuksiin.¹² Toiseksi, ja siihen liittyen, se kiinnittää jälleen huomion objektivististen ja subjektivististen luokkakäsitysten väliseen itsepintaiseen vastakohtaan, jossa luokkaa realististen käsitysten mukaan pidetään esinemäisenä, osoitettavana oliona, kun taas nominalistiset näkökulmat esittävät sen kansanomaisena käsitteenä tai sosiologien käyttämänä heuristisena välineenä. Monien eri konstruktivististen koulukuntien (varsinkin fenomenologian ja sen uusschütziläisen version, etnometodologian) tapaan Bourdieu lähtee siitä, että toimijat tuottavat sosiaalista todellisuutta jokapäiväisissä merkityksellisissä toimituksissaan, mutta hän korostaa, että sen perustana on heidän asemansa rajoitteiden ja mahdollisuuksien luomassa objektiivisessa tilassa ja että sen toteutuminen riippuu juuri tuossa tilassa tarjoutuvista kognitiivisista välineistä:

Nämä konstruktiot eivät synny sosiaalisessa tyhjiössä, kuten jotkut etnometodologit näyttävät ajattelevan. Tämän sosiaalisen tilan representaatiot ja sen säilyttämisestä tai muuttamisesta käytävissä kamppailuissa omaksutut asenteet ovat riippuvaisia siitä, millainen asema toimijoilla on tässä tilassa eli erilaisten, myös aseina käytettävien pääoman lajien jakautumisen rakenteessa.¹³

Bourdieun ”geneettinen strukturalismi” siis esittää, että luokat ovat olemassa *siinä määrin kuin* ihmiset ottavat käyttöön luokkaperustaisia havainnon, arvostuksen ja toiminnan skeemoja, jotka sosiaalisen tilan objektiivisista jakautumista syntyneinä painavat näiden jakautumien jäljen sosiaalisiin suhteisiin ja poliittisiin taisteluihin ja siten vaikuttavat niihin

toiminnallisesti. Luokka-aseman, suuntautumistapojen ja käytännön yhteen liittyminen erilaisissa mikrokosmoksissa, jotka yhdessä muodostavat eriytyneen yhteiskunnan, on *käytännön saavutus*, joka riippuu kilpailevien symbolisten yrittäjien ponnistelusta. Tällainen ponnistelu on mahdollista, koska ”sosiaalinen maailma voidaan ilmaista ja rakentaa eri tavoilla“, erilaisten kategorioinnin periaatteiden mukaan.¹⁴

Kaikkein kiivainta kamppailua luokan korotamisesta tai murtamisesta sosiaalisen havaitsemisen ja toiminnan selvimpänä perustana käydään sosiaalisen tilan ylemmissä kerroksissa, joissa pääoman moninaisten muotojen (taloudellisen, juridisen, valtion virkakoneistoon liittyvän, uskonnollisen, tieteellisen, taiteellisen ynnä muun) haltijat kilpailevat suhteellisen painoarvonsa ja etuoikeuksiensa määrittelystä. Bourdieu irtautuu sekä liberaaleista eliittejä koskevista teorioista että marxilaisesta kapitalistista hegemoniaa koskevasta näkemyksestä, jotka keskittyvät yksinomaan hallitsevassa ja alistetussa asemassa olevien väliseen vertikaaliseen jakoon, ja hylkää siten ”hallitsevan luokan” substancialistisen käsityksen relationalistisen *vallan kentän* käsitteen hyväksi.¹⁵ Tämä topologinen käsitystapa tekee mahdolliseksi tutkia niiden horisontaalisten konfliktien rakenteita, joiden vallitessa kehittyneiden yhteiskuntien erityyppisiä valtakeskittyymiä edustavat yksilöt ja instituutiot ottavat yhteen. Bourdieu esittääkin, että monet konfliktit, joita meillä on tapana kuvata valta-asemaan ja alistettuun asemaan viittaavilla kategorioilla, ovat todellisuudessa ryhmittymien sisäisiä taisteluja, joissa vastakkain ovat valtasuhteiden kentän eri sektorit, toisin sanoen otaksutun hallitsevan luokan eri fraktiot. Tämä vallan ja alistamisen yhä monisäikeisempi ja ristiriitaisempi verkko tekee oletetusta hallitsevasta luokasta entistä läpinäkymättömämmän ja ylivoimaisemman.¹⁶ Lyhyesti sanottuna, sen sijaan että suhtautuisi hallitsevassa ja alistetussa asemassa oleviin luokkiin valmiina kokonaisuuksina tai tieteen auktoriteetilla asetettuina käsitteinä, Bourdieu problematisoi niiden olemassaolon, rajat ja kiinteyden asteen ja avaa samalla empiiriselle tutkimukselle niiden mahdollisen

yhdistymisen sosiaaliset modaliteetit ja niiden mahdollisen kyvyn edetä yhteiseen toimintaan.

5.

Bourdieuun tavassa muotoilla uudelleen Marxin *Pääoman* alussa esittämä kysymys ”Mistä yhteiskuntaluokka muodostuu?” on erityistä se, että siinä johdonmukaisesti *yhdistetään toisiinsa teoria ja empiirinen tutkimus*. Bourdieun läpikäymien monenlaisten käsitteellisten siirtymien – luokkarakenteesta sosiaaliseen tilaan, luokkatietoisuudesta habitukseen, ideologias- ta symboliseen väkivaltaan, hallitsevassa luokasta valtasuhteiden kenttään – sysäyksenä on ollut pyrkimys kehittää keinoja tutkimuksen konkreettisten pulmakysymysten ratkaisemiseen. Millainen eri tekijöiden yhdistelmä sai Algerian itsenäisyysodassa aikaan poliittisen repeämän kaupunkien proletariaatin köyhimmän osan ja vakiintuneen työväenluokan välille? Kuinka eri yhteiskuntaluokkien lapset supistavat tai laajentavat korkeakouluopintoihin liittyviä odotuksiaan niin, että ne alkavat usein vastata heidän todellista koulumenestystään? Miksi talonpojat eivät pidä valokuvista, jotka eivät ole ”realistisia”? Millaisin kategorioin kuvata ne eri osatekijät, joista pikkuporvaristo muodostuu, jotta voitaisiin ymmärtää tälle luokalle yhteisen ”hyvän kulttuuritahdon” erisuuntaiset juuret? Mikä selittää 1990-luvulla tapahtuneen ylempien virkamiesten ideologisen kääntymyksen uusliberaaliin näkemykseen minimalistisesta ja voimattomasta valtiosta? Kuinka talouselämän kansainvälistyminen ja maailmanlaajuisen eliittikoulujen verkoston syntyminen vaikuttavat porvariston eri lohkojen kykyyn varmistaa niille ominaisten pääoman lajien uusintaminen ja muuntaminen?

Bourdieuun ajattelussa luokkatutkimuksen analyttiset ja empiiriset näkökohdat kietoutuvat toisiinsa monin säikein, jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Tästä syystä hän ei koskaan kirjoittanut sitä tutkielmaa luokasta, josta hän mainitsee yhdessä *La Distinction*-teoksen alaviitteessä: teoreettisten periaatteiden erottaminen niiden tutkimuskäytöstä luo aina skolastisen esineistämisen vaaran. Tokiossa

pitämässään esitelmässä ”A Japanese Reading of Distinction” Bourdieu selvittää tätä kysymystä:

[Kirjassa] ei esitellä teoreettista mallia, joka olisi koristeltu kaikilla niillä merkeillä, joista yleensä tunnistaa ”suuren teorian”, alkaen kaikkien empiirisesti annettua todellisuutta koskevien viittauksen puuttumisesta. Sosiaalista tilaa, symbolista tilaa tai yhteiskuntaluokkaa koskevia käsityksiä ei koskaan tarkastella siltä kannalta, mitä ne olisivat itsessään tai itselleen. Sen sijaan ne otetaan käyttöön ja niitä koetellaan tutkimuksessa, jossa empiirinen ja teoreettinen kuuluvat erottamattomasti yhteen.¹⁷

6.

Bourdieuun tavassa lähestyä luokkakysymystä on silti muutakin uutta kuin tämä teoreettisen ja empiirisen yhdistäminen. Siihen liittyy myös huomattava metodologinen uudistus: *moniulotteisen korrespondenssianalyysin* tilastotieteellisen tekniikan tuominen sosiaalitutkimukseen, sen kehittäminen siihen sopivaksi ja myöhemmin täysimittaiseksi geometriseksi aineistoanalyysiksi.¹⁸ Tämä Jean-Paul Benzécrin matemaattisesta työstä johdettu kategorisen aineistoanalyysin ei-parametrinen menetelmä on suunnattu paljastamaan ja kartoittamaan yksilöiden ja ominaisuuksien toisiinsa liittyviä tiloja. Se muodostaa tietois- sen vastakohtaan lazarsfeldilaiselle ”muuttu- jakeskeiselle” tilastotutkimukselle tukeutues- saan topologiseen päättelymalliin, joka säilyt- tää ”tilanteessa olevan” yksilön analyysiyksik- könä ja varmistaa siten sosiaalisen ontologian, metodologian ja teorian vahvan keskinäisen sidoksen säilymisen. Lisäksi se edellyttää – sosiaalisen elämän kulloisenkin alueen huomi- oon ottaen – niiden olosuhteiden täsmentä- mistä, joissa eri toimijat ovat voineet liittyä toisiinsa kyllin läheisesti muodostaakseen käytännön kollektiivin tai joissa liittyminen on jäänyt tapahtumatta. Kuten Bourdieu sel- littää: ”Eri tilastotekniikoihin sisältyy impli- siittisesti yhteiskuntafilosofioita, jotka on tehtävä näkyviksi”, ja kukin niistä kantaa mukanaan omia käsityksiään ”kausaliteetista, toiminnasta ja sosiaalisten tosiasioiden olemin- sen tavasta”. Tämä saa Bourdieun käyttämään moniulotteista korrespondenssianalyysiä, sillä

”se on olennaisesti relationaalinen menettely, jonka filosofia ilmaisee täysin sen, mistä sosiaalinen todellisuus minun käsitykseni mukaan muodostuu. Se on ’suhteissa’ ajatteleva proseduuri”.¹⁹ Tämä tuo meidät täyden kierroksen takaisin Bourdieun luokkaa kehystävän ajattelun ensimmäiseen perusväittämään.

Bourdieu tapa käsitteellistää luokka uudelleen yhtenä ryhmänmuodostuksen modaaliteettina on osoittautunut hedelmälliseksi, koska se on teoreettisesti etevällä tavalla yhdistänyt toisiinsa Marxilta, Weberiltä, Durkheimilta ja Cassirerilta (ja myös Merleau-Pontylta, Goffmanilta, Austinilta ynnä muilta) peräisin olevia ajatuksia, mutta ennen kaikkea siksi, että se on saanut aikaan suuren määrän empiiristä tutkimusta, jossa sen ydinperiaatteita on koeteltu, hiottu ja korjattu. Näin sen avulla on onnistuttu kuvaamaan kaikkia nyky-yhteiskunnan keskeisiä yhteiskuntaluokkia Ranskassa ja monissa muissa maissa sekä niiden lujittumisen eri vaiheissa että niiden hajoamisen sykleissä. Tutkimuksessa *Le Bal des célibataires* Bourdieu itse diagnosoi talonpoikaiskulttuurin kriisiä omalla synnyinseudullaan Béarnissa, kun koululaitoksen ja urbaanin median tunkeutuminen kyläyhteiskuntaan rikkoo perinteiselle agraariselle järjestykselle ominaisen, sukulaisuuteen perustuvien sosiaalisten rakenteiden ja sukupuolen mukaan jakautuneiden mentaalisten rakenteiden kehämäisen vastaavuuden. Tätä tutkimuslinjaa on vienyt eteenpäin Patrick Champagne, joka kirjassaan *L’Héritage refusé* osoittaa, kuinka talonpoikaistoon kohdistuva symbolinen ylivalta nopeuttaa sen konkreettista kutistumista: se voimistaa sukupolvien välistä kulttuurijuopaa ja edistää siten sellaisia perheensisäisten siirtymien ja ammatillisen uudelleen suuntautumisen strategioita, jotka helpottavat teknistisen, kansallisiin ja globaaleihin markkinoihin suuntautuneen agriliikemiehen tulemistä vanhantyyllisen kylätalonpojan paikalle.²⁰ Maresca puolestaan tutkii kirjassaan *Les Dirigeants paysans* sen ylhäältä käsin ahertavan ”ryhmänmuodostustyön” peruspiirteitä, jota ammattiyhdistysjohtajat tekevät yhtäältä suhteessa edustamiinsa ammattikuntiin, toisaalta valtioon. Tutkimus dokumentoi, kuinka kaikkein vähiten edustavat maanviljelijät ottavat

koko ryhmän ohjokset käsiinsä muovatakseen sen oman kuvansa mukaiseksi.²¹

Stéphane Beaud ja Michel Pialoux analysoivat teollisuustyöväestön katoamista luokkana postfordismin aikana teoksessaan *Retour sur la condition ouvrière*, joka on eräänlainen ”käänteinen E. P. Thompson”-tutkimus siitä, kuinka työprosessin, tehdasorganisaation ja koulujärjestelmän muutosten yhteisvaikutus 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä hajotti ja demoralisoi työläiset niin, että se todellisuudessa teki heistä lopun yhtenäisenä luokkana.²² Olivier Schwartz on tutkinut, kuinka perhe-elämä, sosiaalisen sukupuolen lohkoutuminen sekä puolustusmekanismina ja kulutuksen alueena toimivan yksityiselämän piirin lisääntyvä privatisoituminen ovat sisältä päin ankkuroineet ruumiillisen työn tekijöiden sisäisen jakautumisen ”proletarisoituneisiin”, ”deproletarisoituneisiin” ja ”prekarisoiuneisiin” kerrostumiin ja siten heikentäneet heidän (joskus) muodostamaansa kollektiivia.²³ Abdelmalek Sayad luotaa tutkimuksessaan *La double absence* algerialaisten maahanmuuttajien asemaa ja kokemuksia ranskalaisen työväenluokan piirissä, kun taas Beaud kiinnittää huomionsa näiden ryhmien keskinäisiin leikkauskohtiin dialogissaan ranskalais-algerialaista alkupe-
rää olevien työttömien nuorten kanssa, kirjassa jonka nimenä on paljonpuhuvasti *Pays de malheur* (epäonnen maa).²⁴ Wacquant lisää luokan muodostumiseen (tai muodostumatta jäämiseen) tilalottuvuuden jäljittämällä sitä, kuinka joutuminen asumaan kaupunkien stigmatisoituneilla reuna-alueilla vahvistaa edelleen jälkiteollisen työväenluokan pirstoutumista kaikkialla Länsi-Euroopassa ja kuinka tämä varmistaa sen, että *prekariaatti* pysyy *keskenmenneenä ryhmänä*, jonka hajanainen alkuperä ja hajoamisalttius jatkuvasti estävät sitä saavuttamasta mitään kollektiivisen olemassaolon ja toiminnan järjestäytyntä muotoa. Marie Cartier kollegoineen tutkii sitä vastoin saman kaupunkien reuna-alueilla asuvan alemman keskiluokan moniselitteistä asemaa ja kaksijakoisia asenteita kirjassaan *La France des ’petits moyens’*; heidän havaintojensa mukaan tähän ryhmään kuuluvien ammatillista heterogeenisuutta kompensoi osittain

asuinalueeseen liittyvä yhteinen ahdistus ja pelko sosiaalisesta vajoamisesta kaupungin hylkiöiden joukkoon.²⁵

Luokkarakenteessa tapahtuvaa kohoamista tarkastellessaan Baudelot pohtii ”köyhän työväestön” nousua tilanteessa, jossa työelämän muotojen nopeat muutokset ja palkkatyön vaihtelevien statusten yhä suurempi kompleksisuus ovat muotoilleet sosiaalista hierarkiaa perusteellisesti uudelleen. Keskiluokan kasvuun on liittynyt yhä suurempi läpinäkyväisyys ja yhä syvempi kulttuurinen jakautuminen. Bihr ja Pfefferkorn puolestaan ulottavat analyysin luokkaportaikon kummassakin päässä tapahtuvaan dynaamiseen, joka vaiheessa vahvistuvaan eriytymiseen.²⁶ Boltanski ruotii *kaaderien* katalyyttistä roolia välikategorioiden hajanaisen joukon koostamisessa ja siinä, kuinka sodanjälkeisessä Ranskassa johtotehtävissä toimivan keski- ja yläluokan erilaiset muodot, mobilisoitumisen tavat ja poliittiset sympatiat kehittyivät.²⁷ Monique de Saint Martin ja Béatrix Le Witta monipuolistavat Bourdieun antamaa kuvaa yläluokasta luotaamalla sosiaalisen pääoman kasvattamista ja pyhittämistä aateliston dynastioiden ja pariisilaisen porvariston keskuudessa. Monique ja Michel Pinçon erittelevät niitä ulkopuolisilta suljettuja instituutioita, joita nämä ryhmät ovat rakentaneet itselleen pääkaupungin läntisillä hienostoalueilla, samoin kuin niiden ulokkeita esikaungeissa ja maaseudulla. Nämä tutkimukset osoittavat, että luokkahierarkian huipulla tilaan liittyvä eristäytyminen on yksi kulttuurisen yhtenäisyyden ja luokkakiinteyden perusmodaali.²⁸ Wagner siirtyy kansallista tasoa laajemmalle ja osoittaa, kuinka talouden ja kulttuurin virtojen globalisoituminen on saanut aikaan vastakkaisia vaikutuksia sosiaalisen spektrin eri päissä ja vahvistanut kulttuurisen pääoman merkitystä hallitsevan luokan välineenä. ”Kansainvälisen pääoman” nousu ei kuitenkaan ole työntänyt sivuun eri maiden kansallisten porvaristojen hallitsevia fraktioita, vaan se on päinvastoin vahvistanut niitä.²⁹

Ranskan ulkopuolella monet sosiologiset, historialliset ja antropologiset tutkimukset ovat omaksuneet Bourdieun mallin ja soveltaneet sitä sosiaalisen tilan, yhteiskuntaluok-

kien muodostumisen ja kulttuurisen vallan tutkimukseen yli kymmenessä maassa satojen vuosien aikajanalla. Tämä tutkimuskirjallisuus on paisunut jo niin laajaksi, että se vaatisi erillisen artikkelin, joten otan tässä osoituksena Bourdieun perinnön monensuuntaisista vaikutuksista esille vain viisi tutkimusta, jotka koskevat nykyhetken Portugalia, Englantia, Yhdysvaltoja, Neuvostoliiton hajoamisesta syntyneitä yhteiskuntia ja Norjaa. Virgílio Pereira on saanut *La Distinction*-teoksen mukaisia ja tarkennettuja tuloksia uudessa kontekstissa osoittamalla sosiaalisen aseman, kulttuurin kulutuksen ja sosiaalisen kanssakäymisen läheisen yhteenkuuluvuuden Porton kaupungin muodostavilla, sosiaalisesti eriytyneillä asuinalueilla. Hän on näin myös täydentänyt Bourdieun esittämää sosiaalisen ja symbolisen tilan vastaavuutta koskevaa mallia tuomalla siihen useampia tilaulottuvuuksia. Mike Savagen ja Alan Warden johtama manchesterilainen tutkijaryhmä on vienyt tämän mallin Kanaalin yli kartoittaakseen brittiläisen kulttuurin tilaa ja osallistumisen tapoja; samalla he ovat selvittäneet sosiaalisen sukupuolen ja etnisyyden monimutkaistavaa vaikutusta ryhmänmuodostuksen perusteisiin. Lareau on dokumentoinut, kuinka Yhdysvaltain itäranneilla lastenkasvatusmenetelmien jyrkkä luokka- ja etnisiä rajoja noudattava jakautuminen pysyväistää vallitsevia eriarvoisuuden rakenteita: yhteiskuntaluokka toimii ja toteutuu tehokkaasti ”perheellisin” tavoin arkielämän, kielenkäytön ja toisistaan poikkeavien kouluun suhtautumisen tapojen kautta. Eyal, Szelenyi ja Townsley ovat kokeilleet, kuinka Bourdieun esittämän valtasuhteiden kentällä tapahtuvan pääomien vaihdon mallin voi ulottaa jäljittämään uuden hallitsevan luokan syntymistä kommunismin romahduksen jälkeisissä entisissä itäblokin maissa.³⁰ Tuodaksemme lopuksi Bourdieun Norjaan, Lennard Rosenlund on osoittanut, kuinka pääoman koostumuksesta (erotukseksi pelkästä määrästä) on Stavangerin kaupungissa tullut öljybuumin jälkeen elämisen mahdollisuuksia ja elämäntyyliä yhä voimakkaammin määräävä tekijä ja kuinka julkisen ja yksityisen sektorin jyrkkä eriytyminen on lyönyt leimansa niin kaupungin katutasolta välittyviin tunteuksiin kuin

koko maan (ja otaksuttavasti myös muiden, sosiaalidemokraattisten valtiojärjestelmien samaan tapaan muovaamien Skandinavian kansakuntien) luokkarakenteeseen.³¹

Pierre Bourdieun luokkaa, valtaa ja kulttuuria koskevien tutkimusten tarkasta lukemisesta syntyy käsitys, että hän muotoili uudelleen ylivallan ja eriarvoisuuden klassisen ongelman esittämällä *kysymyksen ryhmien ontologisesta asemasta* sekä kehittämällä analyysivälineitä, joiden avulla on mahdollista selvittää, millä tavoin ryhmät käytännössä muodostuvat ja hajoavat sosiaalisessa elämässä, kun havaitsemisen ja arvostuksen yhteisiä skeemoja juurrutetaan ja kun niiden aikaansaamista, vartioimista ja haastamista sosiaalisista rajoista kiistellään. Hänen sosiologiansa ytimessä on siten *kategorioiden reaalistumisen arvoitus* eli kysymys, mitä ovat ne konkreettiset toiminnot ja aikaansaavat mekanismit, joiden kautta ohimenevät mentaaliset rakennelmat muuttuvat koviksi ja kestäviksi historiallisiksi realiteeteiksi kahdessa eri asussaan – institutioina (positioiden järjestelminä) ja ruumiillistuneina subjektiviteeteina (dispositioiden, suuntautumistapojen kimppuina), jotka yhteistoimin aktuaalistavat symboliset jakautumat materiaalien ilmiöiden ja tapahtumien ominaisuuksiksi. Muiden tehtäväksi jää ulottaa tämä käytäntökeskeinen yhteiskuntaluokan uudelleen ajattelu ikään, sosiaaliseen sukupuoleen, etnisyyteen (mukaan luettuna roduksi nimitetty kiistetty etnisyyden muoto) ja kansakuntaan perustuviin sosiaalisiin kollektiiveihin.³² Ryhmiä muodostavan toiminnan sosiologisen dekonstruoinnin työ on vasta alkanut.

KIITOKSET

Tämä essee on tarkistettu ja laajennettu versio tekstistä, jonka alun perin kirjoitin esipuheeksi Pierre Bourdieun luokkaa ja politiikkaa koskevien keskeisten kirjoitusten norjankieliseen kokoelmaan *Et klassespørsmål* (Oslo, Forlaget Manifest). Kiitän *Journal of Classical Sociology* -lehden toimittajia rohkaisusta työstää sitä edelleen ja myös kärsivällisyydestä tuloja odotellessa. Osuvia kommentteja ovat esittäneet Sébastien Chauvin, Megan Com-

fort, Johs Hjellbrekke, Daniel Laurison ja Tom Medvetz.

LIITE: BOURDIEUN KESKEISET YHTEISKUNTALUOKKAA KOSKEVAT KIRJOITUKSET

Yhteiskuntaluokalla on Bourdieun koko tuotannossa keskeinen sija eriarvoisuuden, identiteetin ja toiminnan modaliteettina, mutta ajan oloon siinä on tapahtunut kaksi siirtymää, empiirinen ja analyttinen. Kaa-vamaisesti eroteltuna Bourdieun ensisijainen empiirinen kiinnostus siirtyy vuosikymmenien aikana luokka-asteikkoa ylöspäin. Hän tutki aluksi talonpoikaisyhteisön hajoamista ja kaupunkiproletariaatin sisäistä koostumusta 1960-luvun alussa sekä Algeriassa että Ranskassa, muun muassa teoksissa *Le Bal des célibataires* ja *Algérie 60*. 1970-luvun puolivälissä hän siirtyi tutkimaan keskiluokan vastakohtaisia viettymyksiä ja kohtaloita, alkaen kirjasta *Un Art moyen. Essai sur les usages sociaux de la photographie* ja huipentuen *La Distinction*-teokseen (1979). 1980-luvulla, *La Distinction*-teoksesta alkaen ja päätyen teokseen *La Noblesse d'État*, hän tutki yläluokkaa ja sen ”valta-aseman työnjaosta” syntyviä keskinäisiä vihamielisyyksiä ja konflikteja, ja lopuksi 1990-luvulla valtion, lainsäädännön ja kansainvälisten voimatekijöiden roolia yhteiskuntaluokkaa ulko- ja yläpuolelta muokkaavina tekijöinä, erityisesti teoksessa *Les Structures sociales de l'économie* sekä uusliberalismia käsittelevissä lukuisissa esseissä.

Analyysitapojen näkökulmasta Bourdieu dokumentoi aluksi hieman vastaavaan tapaan yhteiskuntaluokan pysyvää merkitystä aikana, jolloin hallitsevia puheenaiheita olivat työväenluokan väitetty ”porvarillistuminen” (*embourgeoisement*), lukuisten ”uusien luokkien” nousu ja ”luokkien lopun” juhlinta. Tästä hän siirtyi kartoittamaan niitä sosiaalisen tilan näkymättömiä rakenteita, joissa luokat syntyvät (tai eivät) seurauksena monipaikkaisista symbolisista kamppailuista, joiden tavoitteena on asettaa ne paikalleen ”yhteisen ja erottavan yhteiskunnallisen näkemyksen hallitsevana periaatteena” muita mahdollisia yhteiskunnallisen määräävyyden ja kollektiivi-

visuuden luomisen perustoja tärkeämpänä ja niitä vastaan. Monissa *La Distinction*-teokseen johtavissa töissään hän pitää luokkaa rakenteellisesti annettuna ja keskittyy jäljittämään sen moninaisia vaikutuksia ja ilmentymiä eri alueilla, kuten jokapäiväisissä kulutuskäytännöissä, estetiikassa ja politiikassa. Vuoden 1984 Frankfurtin-luentoonsa ("Social Classes and the Genesis of 'Classes'"; huomaa "luokan" alkuperäiset lainausmerkit) mennessä Bourdieu on miettinyt loppuun kaikki seuraukset kirjansa *Langage et pouvoir symbolique* (1978) analyysistä, ja niinpä hän luopuu aiemmasta korostuksestaan ja alkaa painottaa sitä moniulotteisuutta ja sen mukaista "sosiaalisen maailman semanttista joustavuutta", joka aina sisältyy kullekin sosiaaliselle muodostumalle ominaiseen tehollisten resurssien jakautumiseen. Hän tuo valokeilaan symbolisten järjestelmien suhteellisen riippumattomuuden sosiaalisista rakenteista ja niiden konstituoivan voiman, toisin sanoen niiden kyvyn muovata todellisuutta muovaamalla yhteisiä maailman esittämisen tapoja.³³ Hän keskittyy ongelmalliseen siirtymään paperilla olevista "luokista" todellisiin luokkiin, mahdollisesta luokasta aktuaaliseen, kuten käy hyvin ilmi esitelmän "What Makes a Social Class? On The Theoretical and Practical Existence of Groups" (Mistä yhteiskuntaluokka muodostuu? Ajatuksia ryhmien teoreettisesta ja käytännöllisestä olemassaolosta) otsikosta. Hän piti tämän esitelmän vuonna 1987 Chicagon yliopistossa järjestetyssä, sosiaalisia luokitteluja käsittelevässä "dekaanin symposiumissa", johon hänet oli kutsuttu puhumaan luokasta viimeisessä pääesitelmässä sen jälkeen, kun Samuel Preston oli käsitellyt ikää, Eleanor Maccoby sosiaalista sukupuolta ja Orlando Patterson rotua, kaikki sellaisen käsikirjoituksen mukaan, joka piti nämä kategorioinnin perusteet tarkasti erillään. *Sosiaalisesta tilasta ja symbolisista kamppailuista tulee näin toiminnallinen käsittekaksikko mallissa, jota voidaan soveltaa mihin tahansa sosiaaliseen kollektiiviin, joka on seurausta "mihin tahansa luokkataisteluun yhtenä ulottuvuutena kuuluvista luokittelukamppailuista, oli kyse sitten ikäluokista, sukupuolten luokista tai sosiaaliluokista"*.³⁴

Empiiriseen nousuun luokkaportaitkos-

sa liittyy "valtasuhteiden kentän" ajatuksen kehittelyn myötä tärkeä käsitteellinen murros. Bourdieu luonnosteli tätä ajatusta ensimmäisen kerran vuonna 1971 ja työsti sitä voimaperäisimmin vuosien 1988 ja 1995 välillä, kun hän päätti käydä käsiksi "valtion" kysymykseen, jota hän oli vuosikymmenien ajan varovasti kierrellyt. Toinen murrekseen liittynyt käsite oli *corps*. Sillä hän tarkoitti korporatiivisia yksiköitä kuten ammatit tai perhe, joita voi kuvata ilmaisulla "dispositioiden sukulaisuus ja habituksen orkestrointi" ja jotka poikkeavat sekä "luokasta" että "kentästä". Näillä jälkimmäisillä Bourdieu pyrki selittämään valtion alunalkuista lujittumista ja hallitsevassa asemassa olevien "organista solidaarisuutta", jolla on jatkuvuutta kaikista objektiivisista jakolinjoista huolimatta.³⁵ Hän myös nosti tärkeämpään asemaan ortogonaaliset eli yhteisvaihtelua tuottamattomat, vain omissa puitteissaan vaikuttavat luokitteluperiaatteet, joiden avulla hän saattoi kuvata sosiaalista sukupuolta (alustavasti eräissä esseissä, sitten kirjassa *La Domination masculine* ja sitä seuranneissa väittelyissä) ja etnisyyttä (joka esiintyy usein uskonnon, maahanmuuton ja ulkomaalaisten kohtelun kysymyksinä).

Empiirinen muutos on selvempi kuin analyttinen. Jälkimmäinen voidaan tulkita joko käsityskannan muutoksen tai teoreettisen kypsytymisen ja selventämisen seuraukseksi. Kuten Bourdieu itse varoitti: "Kun osaa katsoa, jatkuvuudet kiinnittävät enemmän huomiota kuin katkokset. Ajattelija tai tutkija on kuin risteilyalus: käännöksen tekeminen kestää uskomattoman kauan (*un temps fou*). Jopa Foucault'n ajattelussa, josta löytyy selvempiä käänteitä kuin minun, jatkuvuudet ovat mielestäni silmään pistäviä."³⁶ Tämän liitteen tarkoituksena on opastaa arvioimaan näitä ja muita käänteitä Bourdieuin yhteiskuntaluokkaa koskevassa ajattelussa. Alla on kronologisessa järjestyksessä luettelo hänen teoksistaan ensimmäisen ilmestymisajankohdan mukaan (lähteenä Yvette Delsaut & Marie-Christine Rivière (2011) *Bibliographie des travaux de Pierre Bourdieu*, Pantin, Le temps des cerises englanninkielisin käännöksin jos sellaisia on. Luettelossa on tasapainoiltu niukkuuden ja kattavuuden välillä ottamalla mukaan vain teoksia, joiden aiheena on suoranaisesti luokka.

1962

Célibat et condition paysanne. Études rurales 5–6, 32–136. Englanniksi teoksessa: The Bachelors' Ball. The Crisis of Peasant Society in Béarn. University of Chicago Press, Chicago 2008 [2002], 7–130.

La hantise du chômage chez l'ouvrier algérien. Proletariat et système colonial. Sociologie du travail 4, 313–331.

Les sous-prolétaires algériens. Les Temps Modernes 199, 1031–1051. Englanniksi: The Algerian Subproletariat. Teoksessa I.W. Zartman (toim.) Man, State, and Society in the Contemporary Maghrib. Pall Mall Press, London 1973, 83–89.

1963

(& Alain Darbel, Jean-Pierre Rivet & Claude Seibel). Travail et travailleurs en Algérie. Mouton, Hague & Paris.

1964

(& Abdelmalek Sayad). Le Déracinement. La crise de l'agriculture traditionnelle en Algérie. Minuit, Paris.

(& Abdelmalek Sayad) Paysans déracinés: bouleversements morphologiques et changements culturels en Algérie. Études rurales 12, 56–94. Englanniksi: Colonial Rule and Cultural Sabir. Ethnography 5:4 (December 2005), 444–486.

(& Jean-Claude Passeron) Les Héritiers. Les étudiants et la culture. Minuit, Paris. Englanniksi: The Inheritors. French Students and their Relation to Culture. University of Chicago Press, Chicago 1979.

1965

(& Luc Boltanski, Jean-Claude Chamboredon, Gérard Lagneau, Robert Castel, Dominique Schnapper) Un Art moyen. Essai sur les usages sociaux de la photographie. Minuit, Paris. Englanniksi: Photography. A Middle-Brow Art. Stanford University Press, Stanford (CA).

(& Marie-Claire Bourdieu) Le paysan et la photographie. Revue française de sociologie 6 :2, 164–174. Englanniksi: The Peasant and Photography. Ethnography 5: 4 (December 2004), 600–616.

1966

(& Alain Darbel, toim.) Le Partage des bénéfices. Expansion et inégalités en France. Minuit, Paris. Erityisesti Différences et distinctions, 117–129; La transmission de l'héritage culturel, 383–420.

(& Alain Darbel and Dominique Schnapper) L'Amour de l'art. Les musées d'art et leur public. Minuit, Paris. Englanniksi: The Love of Art. European Art Museums and their Public. Polity Press, Cambridge, UK.

Condition de classe et position de classe. European Journal of Sociology 7:2, 201–223.

Comment la culture vient aux paysans. Paysans (INRA, Paris) 62, 6–20.

1970

(& Jean-Claude Passeron) La Reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement. Minuit, Paris. Englanniksi: Reproduction in Education, Society and Culture. Sage, London 1977, korjattu painos uudella esipuheella 1990.

1971

Champ du pouvoir, champ intellectuel et habitus de classe. Scolies. Cahiers de recherches de l'École normale supérieure 1, 7–26.

Formes et degrés de la conscience du chômage dans l'Algérie coloniale. Manpower & Unemployment Research in Africa 4:1, 36–44.

Reproduction culturelle et reproduction sociale. Information sur les sciences sociales 10:4, 45–79. Englanniksi: Cultural Reproduction and Social Reproduction. Teoksessa Richard Brown (toim.) Knowledge, Education and Cultural Change. Tavistock, London 1973, 71–112.

1973

Classes et classement. Minuit 5, 22–24. Englanniksi: Classes and classifications. Teoksessa David B. Clarke ym. (toim.) The Consumption Reader. Routledge, London 2003, 246–251.

(& Luc Boltanski & Monique de Saint Martin) Les stratégies de reconversion: les classes sociales et le système d'enseignement. Information sur les sciences sociales 12:5, 61–113. Englanniksi: Changes in Social Structure and Changes

in the Demand for Education. Teoksessa Scott Giner & Margaret Scotford-Archer (toim.) *Contemporary Europe. Social Structures and Cultural Patterns*. Routledge & Kegan Paul, London, 197–227.

1974

Avenir de classe et causalité du probable. *Revue française de sociologie* 15:1 (January/March), 3–42.

Les fractions de la classe dominante et les modes d'appropriation des oeuvres d'art. *Information sur les sciences sociales* 13:3, 7–31.

1975

(& Luc Boltanski) Le titre et le poste: rapports entre le système de production et le système de reproduction. *Actes de la recherche en sciences sociales* 2, 95–107. Englanniksi: *Formal Qualifications and Occupational Hierarchies*. *Reorganizing Education*, Sage Annual Review 1 (1977), 61–69.

1976

(& Luc Boltanski) La production de l'idéologie dominante. *Actes de la recherche en sciences sociales* 2–3, 4–73. Uudellenjulkaisu: *La Production de l'idéologie dominante*. Démopolis & Raisons d'agir Éditions, Paris 2008.

1977

Algérie 60. Structures temporelles et structures sociales. Englanniksi: *Algeria 1960*. Cambridge University Press, Cambridge 1979.

Une classe objet. *Actes de la recherche en sciences sociales* 17–18 (Novembre): 2–5. Englanniksi osana yhteenvettoa teoksessa: *Ball of Bachelor's. The Crisis of the Peasant Society in Béarn*. University of Chicago Press, Chicago 2008 [2002], 193–200.

1978

Capital symbolique et classes sociales. *L'Arc* 72, 13–19. Englanniksi: *Symbolic Capital and Social Classes*. *Journal of Classical Sociology* 13:2, 292–302.

Classement, déclassement, reclassement. *Actes de la recherche en sciences sociales* 24: 2–22.

Englanniksi epilogi teokseen Pierre Bourdieu & Jean-Claude Passeron, *The Inheritors*. Sage, London 1979 [1964], 77–97.

(& Monique de Saint Martin) *Le patronat*. *Actes de la recherche en sciences sociales* 20/21, 3–82.

1979

La Distinction. Critique sociale du jugement. Minuit, Paris. Englanniksi: *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press, Cambridge, MA 1984.

1980

Les trois états du capital culturel. *Actes de la recherche en sciences sociales* 30, 3–6. Englanniksi teoksessa: *Forms of Capital* 1985 [1984].

Le mort saisit le vif. Les relations entre l'histoire réifiée et l'histoire incorporée. *Actes de la recherche en sciences sociales* 32/33: 3–14.

1981

La représentation politique: éléments pour une théorie du champ politique. *Actes de la recherche en sciences sociales* 36/37: 3–24. Englanniksi: *Political Representation. Elements for a Theory of the Political Field*. Teoksessa John B. Thompson (toim.) *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press, Cambridge, MA 1991, 171–202.

Épreuve scolaire et consécration sociale. Les classes préparatoires aux grandes écoles. *Actes de la recherche en sciences sociales* 39, 3–70. Esipuhe teokseen: Paul Lazarsfeld, Marie Jahoda & Hans Zeisel. *Les chômeurs de Marienthal*. Minuit, Paris, 7–12.

1982

Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques. Arthème Fayard, Paris. Englanniksi (lisäyksiin ja poistoin): John B. Thompson (toim.) *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press, Cambridge, MA 1991.

Men and Machines. Teoksessa Karin Knorr-Cetina & Aron V. Cicourel (toim.) *Advances in Social Theory and Methodology. Towards an Integration of Micro- and Macro-sociologies*. Routledge & Kegan Paul, Boston, 304–317

- 1983
- Vous avez dit populaire? Actes de la recherche en sciences sociales 46, 98–105. Englanniksi: Did You Say 'Popular'? Teoksessa Language and Symbolic Power. Harvard University Press, Cambridge, MA 1991, 90–102.
- Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital. Teoksessa Reinhard Kreckel (toim.) Soziale Ungleichheiten, "Soziale Welt", Sonderband 2. Otto Schwartz Verlag, Göttingen, 183–198. Englanniksi: The Forms of Capital. Teoksessa John G. Richardson (toim.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Greenwood Press, New York, 241–258
- 1984
- Espace social et genèse des 'classes'. Actes de la recherche en sciences sociales 52/53, 3–15. Englanniksi: Social Space and the Genesis of Groups. Theory & Society 14–6 (November 1985), 723–744.
- Classe contre classe. Différences 24 (25 Jul. 1983), 44
- 1985
- Delegation and Political Fetishism. Thesis Eleven 10/11: 56–70. Englanniksi: Delegation and Political Fetishism. Teoksessa Language and Symbolic Power. Harvard University Press, Cambridge, MA 1991, 203–219.
- 1987
- Social Space and Symbolic Power. Sociological Theory 7:1, 14–25.
- What Makes a Social Class? On the Theoretical and Practical Existence of Groups. Berkeley Journal of Sociology 32, 1–18.
- Les usages du 'peuple'. Teoksessa Choses dites. Minuit, Paris, 178–184. Englanniksi: The Uses of 'the People'. Teoksessa In Other Words. Essays Toward a Reflexive Sociology. Polity Press, Cambridge, UK 1990, 150–155.
- (& Monique de Saint Martin) Agrégation et ségrégation. Le champ des grandes écoles et le champ du pouvoir. Actes de la recherche en sciences sociales 69, 2–50.
- Variations et invariants. Éléments pour une histoire structurale du champ des grandes écoles. Actes de la recherche en sciences sociales 70, 3–30.
- 1989
- La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps. Minuit, Paris. Englanniksi: The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power. Polity Press, Cambridge, UK 1996.
- Reproduction interdite. La dimension symbolique de la domination économique. Études rurales 113/114: 15–36. Englanniksi: Reproduction forbidden. The Symbolic Dimension of Economic Domination. Osa III. Teoksessa Bachelor's Ball. The Crisis of the Peasant Society in Béarn. University of Chicago Press, Chicago 2008 [2002], 165–192.
- 1990
- (& Monique de Saint Martin) Le sens de la propriété: la genèse sociale des systèmes de préférences. Actes de la recherche en sciences sociales 81/82: 52–64. Englanniksi: The Meaning of Property. Real Estate, Class Position, and the Ideology of Home Ownership. Teoksessa Michael Ryan & Avery Gordon (toim.) Body Politics. Disease, Desire, and the Family. Westview Press, Boulder, CO 1994, 45–71.
- 1991
- First Lecture. Social Space and Symbolic Space. Introduction to a Japanese Reading of Distinction. Poetics Today 12:4 (Winter), 627–638. Uudellenjulkaisu teoksessa Practical Reason 1998.
- Supplement. Distinction Revisited. Introduction to an East German Reading. Poetics Today 12:4 (Winter), 639–641. Uudellenjulkaisu teoksessa Practical Reason 1998.
- Second Lecture. The New Capital. Introduction to a Japanese Reading of 'The State Nobility'. Poetics Today 12:4 (Winter), 643–653. Uudellenjulkaisu teoksessa Practical Reason 1998.
- 1993
- (& 21 muuta) La Misère du monde. Éditions du Seuil, Paris. Englanniksi: The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society. Polity Press, Cambridge, UK.
- (& Loïc Wacquant) From Ruling Class to the

- Field of Power. Theory, Culture & Society 10:3, 19–44.
- Pour une histoire comparée des stratégies de reproduction. Bulletin d'information de la Mission Historique Française en Allemagne 26/27 (June), 130–142.
- Social Space, Symbolic Space and Appropriated Physical Space. Esitelmä Russell Sage/MSH Konferenssissa Poverty, Immigration and Urban Marginality in Advanced Societies. Paris, Maison des Science de l'Homme, 10.–11.5.1993. Tulossa International Journal of Urban and Regional Research –julkaisun erikoisnumerossa Taking Bourdieu to Town 2013.
- 1994
- Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action. Éditions du Seuil, Paris. Englanniksi: Practical Reason. On the Theory of Action. Polity Press, Cambridge/UK 1996.
- Rethinking the State. Genesis and Structure of the Bureaucratic Field. Sociological Theory 12:1, 1–18.
- Stratégies de reproduction et modes de domination. Actes de la recherche en sciences sociales 105, 3–12.
- 1996
- La double vérité du travail. Actes de la recherche en sciences sociales 114, 89–90.
- 1998
- Contre-feux. Propos pour servir la résistance contre l'invasion néo-libérale. Raisons d'agir Éditions, Paris. Englanniksi: Acts of Resistance. Against the Tyranny of the Market. Polity Press, Cambridge, UK 1998. Erityisesti The Left Hand and the Right Hand of the State, 1–10; Precariousness is Everywhere Now, 81–87; Neo-Liberalism, the Utopia (Becoming Reality) of Unlimited Exploitation, 94–104.
- 2000
- Les Structures sociales de l'économie. Seuil, Paris. Englanniksi: The Social Structures of the Economy. Polity Press, Cambridge, UK 2005.
- Formes d'action politique et modes d'existence des groupes (1973). Teoksessa Propos sur le champ politique. Presses Universitaires de Lyon, Lyon 2000, 81–88. Englanniksi korjattu versio : The Mystery of the Ministry. From Particular Wills to the General Will (2001). Teoksessa Loïc Wacquant (toim.) Pierre Bourdieu and Democratic Politics. Polity Press, Cambridge, UK 2005, 55–63.
- 2001
- Contre-feux 2. Pour un mouvement social européen. Raisons d'agir Éditions, Paris. Englanniksi: Firing Back. Against the Tyranny of the Market 2. The New Press, New York. Erityisesti The Invisible Hand of the Powerful, 26–37; Unite and Rule, 82–96.
- 2012
- Champ du pouvoir et division du travail de domination. Actes de la recherche en sciences sociales 190 (December): 126–139. [26 August 2012 version]

VIITTEET

- 1 Suurin osa Bourdieun 37 kirjasta ja yli neljästä sadasta artikkelista käsittelee joltakin kannalta luokkaa, kuten talonpoikaistoa, proletariaattia (myös sen köyhimpiä osia), keskiluokkaa ja porvaristoa (myös niiden talous- ja kulttuurifraktioiden välistä kilpailua) sekä niiden muodostamia hierarkkisia asetelmia. Niistä ei ole tässä yhteydessä mahdollista esittää täydellistä luetteloa. Sen sijaan esitän liitteessä valikoiman hänen keskeisiä kirjoituksiaan, jotka antavat yleiskuvan hänen varhaisista (1960-luku), keskivaiheen (1970-luku *La Distinction* -teokseen saakka) ja myöhäisistä (vuoden 1982 jälkeisistä) käsityksistään. Niistä hahmottuu analyyttinen siirtymä luokkatilanteen ja -aseman kaksikosta luokan muodostumiseen symbolisten kamppailujen yhtenä mahdollisena tuloksena.
- 2 “Biologinen individuaatio estää näkemästä että yhteiskunta on olemassa kahdessa erottamattomassa muodossa: toisaalta instituutioina, jotka saattavat ilmetä myös fyysisten esineiden muodossa, kuten muistomerkkeinä, kirjoina, instrumentteina jne., ja toisaalta hankittuina dispositioina, pysyvinä olemisen tai tekemisen tapoina, jotka ruumiillistuvat yksilöissä – –. Yhteiskunnallistunut ruumis (se mitä kutsutaan yksilöksi tai henkilöksi) ei ole yhteiskunnan

- vastakohta vaan yksi sen olemassaolon muoto.” Pierre Bourdieu (1985) *Sosiologian kysymyksiä*. Suom. J. P. Roos. Vastapaino, Tampere, 47. Käännöstä muutettu. Alkup. Pierre Bourdieu (1980) *Questions de sociologie*. Minuit, Paris, 29.
- 3 W. Lloyd Warner ym. (1963) *Yankee City*. Yale University Press, New Haven, CT; Peter M. Blau & Otis Dudley Duncan (1967) *The American Occupational Structure*. Free Press, New York; David L Featherman & Robert Mason Hauser (1978) *Opportunity and Change*. Academic Press.
 - 4 Edustavia esimerkkejä näistä kahdesta käsitystavasta ovat Erik Olin Wright (1979) *Classes, Crisis, and the State*. Verso, London; Frank Park (1972) *The Social Analysis of Class Structure*. Tavistock, London.
 - 5 Tämän havainnollistamiseksi ks. James N. Baron (1984) Organizational Perspectives on Stratification. *Annual Review of Sociology* 10, 37–69 ja Paul DiMaggio & Filiz Garip (2012) Network Effects and Social Inequality. *Annual Review of Sociology* 38, 93–118. Kummassakaan ei ole kytkentää Bourdieuhön. Tällaisen kytkennän tekevät sen sijaan Mustafa Emirbayer ja Victoria Johnson (2008) artikkelissaan Bourdieu and Organizational Analysis. *Theory & Society* 37:1, 1–44 ja se tehdään myös monissa muissa tämän teemanumeron artikkeleissa. Se tulee näkyviin myös John L. Martinin (2008; 2011) kaksi kirjaa läpäisevässä argumentoinnissa: *Social Structures*. Oxford University of Chicago Press, New York ja *The Explanation of Social Action*. Oxford University of Chicago Press, New York.
 - 6 Ks. näistä Pierre Bourdieu (1979) *La Distinction. Critique sociale du jugement*. Minuit, Paris; *Les Règles de l'art. Genèse et structure du champ artistique* (1992) Seuil, Paris; *Science de la science et réflexivité* (2001) Raison d'agir Editions, Paris; *Sur la television* (1996) Raison d'agir Editions, Paris. Symbolisen vallan toimintaa politiikan ja virkakoneiston kentillä luodataan teoksissa *Langage et pouvoir symbolique* (2001) Seuil, Paris, 1. painos Fayard 1982); *La Noblesse d'Etat. Grandes écoles et esprit de corps* (1989) Minuit, Paris. *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action* (1994) Seuil, Paris sekä vuodesta 1989 vuoteen 1992 jatkuneessa Collège de France luentosarjassa, joka ilmestyi nimellä *Sur l'État* (2012) Seuil et Raisons d'agir Éditions, Paris. Pohdintaa on jatkettu teoksessa Loïc Wacquant (toim.) (2005) *Pierre Bourdieu and Democratic Politics: The Mystery of Ministry*. Polity Press, Cambridge, varsinkin luvussa 1. [Edellisistä on käännetty suomeksi Bourdieu, Pierre (1998) *Järjen käytännöllisyys: Toiminnan teorian lähtökohtia*. Suom. Mika Siimes. Vastapaino, Tampere ja Bourdieu, Pierre (1999) *Televisiosta*. Suom. Tiina Arppe. Otava, Helsinki. Suom. huom.]
 - 7 Bourdieu viittaa yhä uudelleen ”lukemattomiin antagonistisesti rakennettuihin toimiin, joilla niiden tekijät pyrkivät yksilöllisissä ja kollektiivisissa kamppailuissaan kaiken aikaa, spontaanisti tai organsoidusti, lujittamaan omia etujaan ja pyyteitään parhaiten vastaavaa yhteiskuntäkäsitystä ja maailmankuvaa” samoin kuin siihen, että toisilla on näissä kamppaluissa parempi aseistus kuin toisilla. Pierre Bourdieu (1977) Une classe objet. *Actes de la recherche en sciences sociales* 17–18, 1–5, sitaatti sivulta 2.
 - 8 Ks. erityisesti Ernst Cassirer (1994 [1923–1929]) *Philosophie der symbolischen Formen*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. Bourdieu imi itseensä tämän kolmiosaisen mestariteoksen jo intellektuaalisen kehityksensä varhaisvaiheessa, ja hän käännähti sen – ja neljä muuta tämän Marburgin filosofin teosta – ranskaksi toimittamaansa Editions de Minuit'n sarjaan.
 - 9 Pierre Bourdieu (1978) Classes sociales et pouvoir symbolique. *L'Arc* 72, 13–19, sitaatti sivulta 16. Englanniksi Social Classes and Symbolic Power. *Journal of Classical Sociology* 13:2 (tulossa). [Suomeksi ks. tämä numero. Suom. huom.]
 - 10 Pierre Bourdieu (1978) *Langage et pouvoir symbolique*. Seuil, Paris, 156.
 - 11 Pierre Bourdieu & Luc Boltanski (2007 [1976]) *La Production de l'idéologie dominante*. Demopolis ja Raisons d'agir Editions, Paris; Pierre Bourdieu (1989) *La Noblesse d'État*. Minuit, Paris, osa III.
 - 12 Bourdieun tapa työstää uudelleen luokan käsite ylittää ne perinteiset teoreettiset jakolinjat – marxilaiset, weberiläiset, durkheimilaiset ja postklassiset analyysit – joihin Erik Olin Wright yrittää turhaan sovittaa sitä toimittamassaan teoksessa *Approaches to Class Analysis* (2005) Cambridge University Press, Cambridge.
 - 13 Pierre Bourdieu (1994) *Raisons pratiques. Sur la Théorie de l'action*. Éditions du Seuil, Paris, 28. Lainauksen kääntänyt Erkki Vainikkala.
 - 14 Pierre Bourdieu (1978) *Langage et pouvoir symbolique*. Seuil, Paris, 298; myös Pierre Bourdieu (1987) *Choses dites*. Les Éditions de Minuit, Paris, 158–162. Tämä tulee erityisen näkyvästi

- ja paljaana esiin keskiluokan tapauksessa, mikä johtuu sen ”välitilasta”: se tarjoutuu helposti tarkasteltavaksi sekä alhaalta että ylhäältä päin ja voi hakea samalla tavalla itse suuntaansa. Ks. tästä Loïc Wacquant (1991) *Making Class: The Middle Class(es) in Social Theory and Social Structure*. Teoksessa Scott G. McNall, Rhonda Levine & Rick Fantasia (toim.) *Bringing Class Back In*. Westview Press, Boulder, CO, 39–64.
- ¹⁵ Ks. erityisesti Pierre Bourdieu (1989) *La Noblesse d'État*, osa IV; Pierre Bourdieu & Loïc Wacquant (1993) *From Ruling Class to Field of Power*. *Theory, Culture & Society* 10:1, 19–44; sekä Pierre Bourdieu (2011) *Champ du pouvoir et division du travail de domination*. *Actes de la recherche en sciences sociales* 190, 126–139.
- ¹⁶ ”Hallinta ei ole suora ja yksinkertainen seuraus pakottamisvaltaa hallussaan pitävän joukon (”hallitsevan luokan”) toiminnasta. Se on epäsuoraa seurausta ristipakkojen verkossa syntyvien toimintojen monimutkaisesta kokonaisuudesta, joka sitoo kaikkia hallitsevassa asemassa olevia siinä missä hallittujakin. Bourdieu (1998) *Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohdita*. Suom. Mika Siimes. Vastapaino, Tampere, 46.
- ¹⁷ Bourdieu (1994) *Raisons pratiques. Sur la Théorie de l'action*. Éditions du Seuil, Paris, 16. Lainauksen kääntänyt Erkki Vainikkala.
- ¹⁸ Tätä tähdentää Frédéric Lebaron (2009) artikkelissaan *How Bourdieu ‘Quantified’ Bourdieu: The Geometric Modelling of Data*. Teoksessa Karen Robson & Chris Sanders (toim.) *Quantifying Bourdieu*. Springer, Berlin, 11–29. Brigitte Le Roux’n ja Henry Rouanet’n (2009) teos *Multiple Correspondence Analysis*. Sage, London on erinomainen johdatus Bourdieun käyttämään menetelmään. Kirjan kirjoittajat ovat myös kouluttaneet suuren määrän tutkijoita käyttämään MCA:ta tähän asiaan keskittyneissä työpajoissaan ympäri Länsi-Eurooppaa ja sittemmin myös Yhdysvalloissa (New Yorkissa, Evanstonissa ja Berkeleyssa). Ronald L. Breiger vertailee valaisevasti Bourdieun käyttämää korrespondenssianalyysia ja James Colemanin (2000) kehittämää rationaalisen valinnan matematiikkaa artikkelissaan *A Tool Kit for Practice Theory*. *Poetics* 27:2–3, 91–115. Wouter de Nooy (2003) puolestaan esittää Bourdieun menetelmän ja verkostoanalyysin tekniikan yhdistämistä artikkelissaan *Fields and Networks: Correspondence Analysis and Social Network Analysis in the Framework of Field Theory*. *Poetics* 31:5–6, 305–327.
- ¹⁹ Pierre Bourdieu (1991[1968]): Tänä aikana ovat kaikki sosiologisen ymmärryksen taudit tulleet tutuiksi. Kääntänyt Loïc Wacquant. Jälkikirjoitus teokseen *The Craft of Sociology: Epistemological Preliminaries*. De Gruyter, New York, 255.
- ²⁰ Pierre Bourdieu (2002) *Le Bal des célibataires. La crise de la société paysanne en Béarn*. Points/Seuil, Paris; Patrick Champagne (2002) *L’Héritage refusé. La Crise de la reproduction sociale de la paysannerie française*. Points/Seuil, Paris, 1950–2000.
- ²¹ Sylvain Maresca (1983) *Les Dirigeants paysans*. Éditions de Minuit, Paris. Tätä problematiikkaa ovat laajentaneet Espanjan ja Brasilian suuntaan Jean-Claude Combessie (1995) *Au Sud de Despeñaperros. Pour une économie politique du travail*. Éditions de l’EHESS, Paris sekä Afrânio Garcia (1995) *Libres et assujétis. Marché du travail et domination au Nordeste*. Éditions de la MSH, Paris.
- ²² Stéphane Beaud & Michel Pialoux (1990) *Retour sur la condition ouvrière. Enquête aux usines Peugeot de Sochaux-Montbéliard*. Fayard, Paris. Ks. myös Sébastien Chauvin (2010) *Les Agences de la précarité. Journalier à Chicago*. Le Seuil, Paris. Teoksessa tutkitaan työn äärimmäistä tilapäistymistä Yhdysvaltain suurkaupunkien keskustaluummeissa.
- ²³ Olivier Schwartz (1990) *Le Monde privé des ouvriers. Hommes et femmes du Nord*. PUF, Paris. Samansuuntainen, Bourdieuta ja Schütziä yhdistävä yritys kartoittaa työväenluokan subjektiviteetin lähteitä Englannissa on Simon J. Charlesworth (2000) *A Phenomenology of Working Class Experience*. Cambridge University Press, Cambridge.
- ²⁴ Abdelmalek Sayad (1998) *La double absence. Des illusions de l’émigré aux souffrances de l’immigré*. Seuil, Paris. Englanniksi *The Suffering of the Immigrant*. Polity Press, Cambridge; Younès Amrani & Stéphane Beaud (2007) *“Pays de malheur”. Un jeune de cité écrit à un sociologue*. La Découverte, Paris.
- ²⁵ Loïc Wacquant (2008) *Urban Outcasts. A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Polity Press, Cambridge; Marie Cartier, Isabelle Coutant, Olivier Masclat & Yasmine Siblot (2008) *La France des “petits moyens.” Enquêtes sur la banlieue pavillonnaire*. La Découverte, Paris.
- ²⁶ Christian Baudelot (2010) *Travail et classes sociales: la nouvelle donne*. Éditions Rue d’Ulm, Paris; Alain Bihr & Roland Pfefferkorn (2008) *Le Système des inégalités*. La Découverte, Paris.

- ²⁷ Luc Boltanski (1983) *Les Cadres. La formation d'un groupe social*. Editions de Minuit, Paris. Englanniksi *The Making of a Class: Cadres in French Society* (1987) Cambridge University Press, Cambridge. Moraalin roolia keskiluokan (tai ylä-?) tunnusmerkkien muotoutumisessa Ranskassa ja Yhdysvalloissa on tutkinut Michelle Lamont (1994) *Money, Morals, and Manners: The Culture of the French and the American Upper-Middle Class*. University of Chicago Press, Chicago. Käytännön moraalien merkitystä yhteiskuntaluokan muodostumisesta on Bourdieun jäljissä tutkinut edelleen Andrew Sayer (2005) *The Moral Significance of Class*. Cambridge University Press, Cambridge.
- ²⁸ Monique de Saint Martin (1993) *L'Espace de la noblesse*. Anne-Marie Métaillé, Paris; Béatrix Le Witta (1995) *Ni vue ni connue. Approche ethnographique de la culture bourgeoise*. Editions de la MSH, Paris; Monique Pinçon-Charlot & Michel Pinçon (1989) *Dans les beaux quartiers*. Seuil, Paris ja Monique Pinçon-Charlot & Michel Pinçon (2007) *Les Ghettos du gotha. Au cœur de la grande bourgeoisie*. Le Seuil, Paris. Monista muihin maihin ulotetuista tutkimuksista mainittakoon erityisesti Sergio Michelin työ Brasiliassa, esim. Sergio Miceli (1996) *Imagens negociadas. Retratos da elite brasileira, 1920–40*. Companhia das Letras, São Paulo.
- ²⁹ Anne-Catherine Wagner (2007) *Les Classes sociales dans la mondialisation*. La Découverte, Paris. Tätä analyysiä on päivitetty Wagnerin toimittamassa *Actes de la recherche en sciences sociales* -julkaisun teemanumerossa (no. 190, joulukuu 2011) *Le pouvoir économique*.
- ³⁰ Virgílio Pereira (2005) *Classes e culturas de classe das famílias portuguesas*. Affrontamento, Porto; Tony Bennett, Mike Savage, Elizabeth Silva & Alan Warde (2009) *Culture, Class, Distinction*. Routledge, London; Annette Lareau (2003) *Unequal Childhoods: Class, Race, and Family Life*. University of California Press, Berkeley; Gil Eyal, Ivan Szelenyi & Eleonor Townsley (1998) *Making Capitalism without Capitalists*. Verso, London. Annette Lareau ja Dalton Conley (2010) ovat osoittaneet Bourdieun vaikutuksen amerikkalaiseen tutkimukseen toimittamassaan teoksessa *Social Class: How Does It Work?* Russell Sage Foundation, New York. Mutta he ovat tehneet sen neutraloivalla tavalla.
- ³¹ Lennard Rosenlund (2001) *Exploring the City with Bourdieu: Applying Bourdieu's Approach and Analytic Framework*. VDM Verlag, Berlin.
- Käsittelen Rosenlundin panosta Bourdieun luokkamallin empiiriseen ja kansainväliseen laajentamiseen artikkelissani *Norwegian Distinctions*. *Sosiologisk årbok/Yearbook of Sociology* 6:2 (2001), 27–32 (painettu uudelleen hänen kirjansa alkusanaksi). Tätä täydentävät lukuisat Johs Hjellebrekken Norjassa ja Annick Prieurin Tanskassa johtamien tutkimusryhmien analyysit Skandinavian yläluokasta. Näistä esimerkiksi ks. Johs Hjellebrekke ym. (2007) *The Norwegian Field of Power* anno 2000. *European Societies* 9:7, 245–273 sekä Annick Prieur ym. (2008) *Cultural Capital Today: A Case Study from Denmark*. *Poetics* 36:1, 45–71.
- ³² Kehkeytymässä olevan ryhmänmuodostusta (group-making) koskevan paradigman ääriivvoja ovat tähän suuntaan luonnostelleet rohkein vedoin Rogers Brubaker (2005) *Ethnicity without Groups* (2005) Harvard University Press, Cambridge [Suomeksi Rogers Brubaker (2013) *Etnisyys ilman ryhmiä*. Vastapaino, Tampere. Suom. huom.]; Gérard Noiriel (1991) *La Tyrannie du national*. Calmann-Lévy, Paris; Craig J. Calhoun, (2007) *Nations Matter: Culture, History and the Cosmopolitan Dream*. Routledge, New York; Kimberley McClain Costa (2007) *Making Multiracials: State, Family, and Market in the Redrawing of the Color Line*. Stanford University Press, Stanford; Anja Weiß (2012) *Rassismus wider Willen: Ein anderer Blick auf eine Struktur sozialer Ungleichheit*. VSA Verlag, Opladen; Andreas Wimmer (2012) *Ethnic Boundary-Making: Institutions, Power, Networks*. Oxford University Press, New York.
- ³³ ”Näillä symbolisilla kamppailuilla – sekä arkielämän yksilöllisillä että poliittisen elämän kollektiivisilla ja järjestäytyneillä kamppailuilla – on oma erityinen logiikkansa, joka antaa niille todellista riippumattomuutta niistä rakenteista, joihin ne ovat juurtuneet. – – Tämän pohjalta voimme nyt tutkia, millaisissa olosuhteissa symbolisesta vallasta voi tulla konstitutiivista valtaa. Deweyn tapaan ymmärrämme termin konstituutio sekä sen filosofisessa että poliittisessä merkityksessä eli sosiaalisessa maailmassa vaikuttavana voimana, joka kykenee säilyttämään ennallaan tai muuttamaan yhdistymisen ja eroamisen, liiton solmimisen ja purkamisen, osallistumisen ja jakautumisen objektiivisia periaatteita; joka kykenee säilyttämään ennallaan tai muuttamaan olemassa olevia sukupuolta, kansakuntaa, uskontoa, ikää ja sosiaalista statusta koskevia luokitteluja ja tekee sen yksilöi-

den, ryhmien tai instituutioiden nimeämiseen tai kuvaamiseen käytettävien sanojen avulla” (Bourdieu (1987) *Choses dites*, Les Éditions de Minuit, Paris, 160, 163).

- ³⁴ Pierre Bourdieu (1982) *Leçon sur la leçon*. Minuit, Paris, 14. Rogers Brubaker huomasi ensimmäisenä tämän jännitteen (tai lipsahduksen) Bourdieun tavassa käyttää ”luokkaa” sekä spesifinä käsitteenä että yleisenä kategoriana; ks. hänen artikkelinsa Rethinking Classical Theory: The Sociological Vision of Pierre Bourdieu. *Theory & Society* 14 (1985), 745–775.

- ³⁵ Ks. Bourdieun ytimekästä ja vaikutuksiltaan tärkeää mutta samalla arvoituksellista kirjoitusta Effet de champ et effet de corps. *Actes de la recherche en sciences sociales* 59 (1985), 73.

- ³⁶ Pierre Bourdieu (2001) A contre-pente: entretien avec Philippe Mangeot. *Vacarme* 19 (tammikuu 2001), 4–14